

## **AYOLLAR VA O'SMIRLAR MEHNATINI HIMOYALASH VA ULARGA BELGILANGAN IMTIYOZLAR**

*Namangan davlat universiteti*

*San'atshunoslik kafedrasi dotsenti*

**Nabiyev Akramjon Botirjonovich**

+998 93 594 16 55

*Namangan davlat universiteti*

*Hayot faoliyati xavfsizligi yo'nalishi talabasi*

**Ne'matillayev Jasurbek Rahimjon o'g'li**

+998 88 120 60 90

**Anotatsiya:** Ushbu maqolada ayollar va o'smirlar mehnatini huquqiy jihatdan himoyalash masalalari atroflicha yoritilgan. Ayollar va o'smirlar jamiyatda alohida ehtiyoj va imkoniyatlarga ega guruh sifatida e'tiborga olinadi. Ularning mehnat faoliyati davomida duch kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlarni kamaytirish, ularga xavfsiz va qulay mehnat sharoitlarini yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir

**Annotation:** This article covers in detail the issues of legal protection of women and adolescents' labor. Women and adolescents are considered a group with special needs and opportunities in society. Reducing the risks they may encounter during their labor activities, creating safe and comfortable working conditions for them is one of the priority areas of state policy.

**Аннотация:** В статье подробно рассматриваются вопросы правовой охраны труда женщин и подростков. Женщины и подростки признаны группами с особыми потребностями и возможностями в обществе. Снижение рисков, с которыми они могут столкнуться в ходе своей трудовой деятельности, создание для них

безопасных и комфортных условий труда является одним из приоритетов государственной политики.

**Kalit soʻzlar:** Ayollar mehnati, oʻsmirlar mehnati, huquqiy himoya, mehnat imtiyozlari, mehnat qonunchiligi, mehnat kodeksi, xavfsiz mehnat sharoiti, xalqaro meʼyorlar, ijtimoiy himoya, yoshga oid cheklovlar, gender tenglik.

**Keywords:** Women's labor, child labor, legal protection, labor benefits, labor legislation, labor code, safe working conditions, international standards, social protection, age restrictions, gender equality.

**Ключевые слова:** Женский труд, детский труд, правовая защита, трудовые льготы, трудовое законодательство, трудовой кодекс, безопасные условия труда, международные стандарты, социальная защита, возрастные ограничения, гендерное равенство.

**Kirish:** Har bir insonning mehnat qilish huquqi konstitutsiyaviy asosda kafolatlangan boʻlsa-da, ayrim ijtimoiy guruhlar, xususan ayollar va oʻsmirlar mehnat munosabatlarida alohida himoyaga muhtoj sanaladi. Ularning jismoniy va ruhiy salomatligi, shuningdek, jamiyatdagi ijtimoiy maqomi ularni mehnat jarayonida qoʻshimcha kafolatlar va imtiyozlar bilan taʼminlashni talab etadi. Shu sababli, Oʻzbekiston Respublikasining mehnat qonunchiligida ayollar va oʻsmirlar mehnatini tartibga soluvchi maxsus normalar ishlab chiqilgan. Ushbu maqolada aynan shu qatlam vakillarining mehnat huquqlari, ularga yaratilgan sharoitlar va belgilangan imtiyozlar tahlil qilinadi.

**Ayollar mehnatini huquqiy jihatdan himoyalash.** Ayollar mehnatini himoyalash Oʻzbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi, “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari toʻgʻrisida”gi Qonun, shuningdek xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) konvensiyalariga asoslangan holda amalga oshiriladi. Mehnat qonunchiligida ayollar salomatligini muhofaza qilish, ularni ogʻir va zararli mehnatdan himoya qilish, homiladorlik va tugʻish davrida qoʻshimcha kafolatlar berish kabi chora-tadbirlar belgilangan. Homilador yoki yosh farzandi bor ayollarni tungi ishga, ortiqcha ish soatlariga yoki xizmat safarlariga jalb etish taqiqlanadi. Shuningdek, ayollarga bola parvarishi uchun toʻlangan yoki toʻlanmagan mehnat taʼtili berish huquqi mavjud. Ish beruvchi bu davrda ayolning ish joyini saqlab qolishi shart. Bundan tashqari, ayollar sogʻligʻiga salbiy taʼsir

ko'rsatadigan og'ir mehnat turlari ro'yxati mavjud bo'lib, ularga bu sohalarda ishlashga ruxsat berilmaydi.

**O'smirlar mehnatini huquqiy jihatdan tartibga solish.** O'smirlar — bu hali jismonan va ruhiy jihatdan to'liq shakllanmagan yosh toifa bo'lib, ularning mehnatga jalb etilishi qat'iy qonuniy tartibga solinadi. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksiga ko'ra, 15 yoshga to'lgan shaxslar ota-onasining yoki vasiylarning roziligi bilan mehnat shartnomasini tuzishlari mumkin. Biroq, ularning sog'lig'iga zarar yetkazmaydigan, o'qish jarayoniga to'sqinlik qilmaydigan yengil ishlarda ishlashlariga ruxsat etiladi.

16 yoshdan boshlab esa umumiy asosda ishlash mumkin bo'lsa-da, o'smirlar uchun ish vaqti qisqartirilgan: 16 yoshgacha bo'lganlar uchun haftasiga 24 soatdan, 16–18 yoshdagilar uchun esa 36 soatdan oshmasligi kerak. Ular tungi ishga, ortiqcha ish vaqtiga yoki dam olish kunlari ishlashga jalb etilmaydi.

Shuningdek, o'smirlar uchun og'ir va zararli mehnat turlarida ishlash taqiqlanadi. Bu toifaga kiruvchi ish turlarining alohida ro'yxati mavjud bo'lib, ish beruvchilar bu talablarga qat'iy amal qilishlari shart. Ushbu cheklovlar o'smirlarning salomatligini saqlash, ta'lim olish huquqini ta'minlash va ularning to'laqonli rivojlanishiga zamin yaratishga qaratilgan.

**Ayollar va o'smirlar uchun belgilangan imtiyozlar va kafolatlar.** Ayollar va o'smirlar uchun mehnat qonunchiligida nazarda tutilgan imtiyoz va kafolatlar ularning sog'lig'ini muhofaza qilish, ijtimoiy himoyasini kuchaytirish hamda mehnat faoliyatini qulay sharoitda amalga oshirishga qaratilgan. Bunday kafolatlar ish vaqti, mehnat sharoiti, dam olish, tibbiy ko'rik va ijtimoiy ta'minot kabi jihatlarida aks etadi. Ayollar uchun homiladorlik va tug'ish ta'tili, bola parvarishi ta'tillari qonun bilan kafolatlangan bo'lib, bu davrda ish joyi saqlab qolinadi va davlat tomonidan to'lovlar amalga oshiriladi. Ko'p farzandli onalar, yolg'iz ona bo'lgan ayollar va nogiron farzandi bor ayollar uchun esa qo'shimcha ijtimoiy yordamlar, mehnat sharoitlari va ish jadvalidagi yengilliklar ta'minlanadi. O'smirlar esa, ishga qabul qilinishdan oldin majburiy tibbiy ko'rikdan o'tishlari kerak bo'ladi va bu holat har yili yangilanadi. Ular faqatgina o'qishlariga halal bermaydigan yengil ishlar bilan shug'ullanishlari mumkin. Dam olish vaqti ko'p bo'lishi, ish jadvali esa ularning yoshiga mos ravishda belgilanadi. Bu imtiyoz va kafolatlar mehnat

bozori ishtirokchilarining teng huquqli va xavfsiz sharoitlarda faoliyat yuritishlariga xizmat qiladi, shuningdek, ijtimoiy adolat va inson huquqlarining ta'minlanishida muhim o'rin tutadi.

**Xulosa:** Ayollar va o'smirlar mehnatini himoyalash — bu nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy va axloqiy zaruriyatdir. Ularning mehnat sharoitlarini yengillashtirish, sog'lig'i va rivojlanishini asrash jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Mehnat qonunchiligida belgilangan imtiyozlar va kafolatlar esa bu guruh vakillarining mehnat huquqlarini to'liq amalga oshirishiga xizmat qiladi. Davlat siyosati va qonunchilikda ayollar va o'smirlarni qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlarning mavjudligi inson huquqlariga hurmat, ijtimoiy adolat va farovon jamiyat qurishga bo'lgan intilishni aks ettiradi. Shunday ekan, ushbu toifadagi fuqarolar mehnat faoliyatida alohida e'tibor va himoyaga loyiqdirlar.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent: “Adolat” nashriyoti, 2023.
2. “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida”gi Qonun, 2019-yil 2-sentabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2023.
4. Xalqaro Mehnat Tashkilotining 138 va 182-sonli Konvensiyalari (bolalar mehnati bo'yicha).
5. M. Yo'ldoshev, S. Abdurahmonova. Mehnat huquqi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi rasmiy veb-sayti: [www.mehnat.uz](http://www.mehnat.uz)